

Áfallaáætlun

Sorg og sorgarviðbrögð

Ábyrgðarmenn

Brynja Björk Kristjánsdóttir Leikskólastjóri

Hildur Kristín Helgadóttir Verkefnistjóri

Hrönn Sigríður Steinsdóttir Deildarstjóri

Efnisyfirlit:

Inngangur

- **Fyrstu viðbrögð – nöfn og símar**
  - Áfallaráð
  - Félagsþjónusta Kópavogs / Barnavernd
  - Neyðarlína 1 1 2
  - Leikskóladeild - Almannatengill
  - Prestar
  - Heilsugæslan
  - Áfallahjálpi –Landspítalinn
  - Kvennaathvarfið - Barnahús
  - Túlkaþjónustan – Alþjóðarsetur og Intercultural
- **Áfallaáætlun – hlutverk áfallaráðs**
- **Nokkur dæmi um atvik í lífi fólks**
  - Skilnaður
  - Slys og afleiðingar þeirra
  - Alvarleg veikindi
  - Dauðsfall
  - Annað
- **Áfallahjálpi**
  - Áfallahjálpi fyrir börn
  - Áfallahjálpi fyrir starfsfólk
  - Fólk af erlendum uppruna - Leiðir og viðbrögð við áföllum
- **Börn og sorg**
  - Algeng sorgarviðbrögð barna
  - Börn undir 5 ára aldri
  - Börn 6 – 8 ára
  - Sorgarferill

- **Vinnulýsingar**

- Ef barn veikist
- Slys á barni
- Foreldraviðtal eftir slys á barni
- Líkamlegt, andlegt eða kynferðislegt ofbeldi á barni
  - Innri verklagsreglur leikskólans Arnarsmára varðandi hvernig eigi að bregðast við hvers kyns ofbeldi hvort sem það snýr að börnum eða starfsfólki.
- Barn og skilnaður
- Ef barn týnist
- Dauðfall barns
- Veikindi/slys aðstandanda barns
- Dauðsfall aðstandanda barns
- Veikindi/slys starfsmanns
- Veikindi/slys aðstandanda starfsmanns
- Dauðsfall starfsmanns
- Dauðsfall aðstandanda starfsmanns

- **Stöðluð bréf**

- **Bækur og heimildir um sorg og sorgarviðbrögð**

Inngangur

Áfallaáætlun leikskólans er handbók sem ætluð er til að styðja kennara og starfsmenn og vísa veginn ef áföll verða hjá barni, kennurum/starfsmanni eða aðstandendum þeirra. Lögð er áhersla á að öll viðbrögð og áætlanir séu settar fram af nærgætni og festu.

Þegar áfall verður í leikskólanum sem tengist barni, fjölskyldu þess, kennara/starfsmanni eða fjölskyldu hans með beinum hætti er mikilvægt að öll skilaboð berist strax til leikskólastjóra, staðgengils hans eða áfallaráðs svo hægt sé að vinna á markvissan hátt.

Áföll eru af ýmsum toga. Sem dæmi um áföll má nefna skilnað, alvarleg veikindi, slys, dauðsfall, atvinnumissi, misnotkun, ofbeldi, einelti, flutning og náttúruhamfarir.

Sorg og sárar tilfinningar eru eðlileg viðbrögð við missi. Missir er ekki eingöngu bundin við andlát. Hann getur tengst skilnaði, veikindum, fötlun og öðru mótlæti.

Sorg er hluti af lífsgöngunni og því skiptir miklu máli að starfsfólk leikskólans sé í stakk búið til að veita stuðning þeim sem á hjálp þurfa að halda.

Hvert atvik er sérstakt og ber að hafa það í huga þegar ráðstafanir eru gerðar.

Handbók sem þessi er aldrei tæmandi og er endurmetin á tveggja ára fresti. Aftast í handbókinni er blöð þar sem starfsmenn kvitta fyrir að þeir hafi kynnt sér efni handbókarinnar og einnig er óskað eftir að starfsmenn skrái niður ábendingar eða viðbætur sem fjallað verður um þegar endurmat fer fram.

Markmið okkar er að áfallaáætlun verði lifandi plagg þar sem fram koma upplýsingar hvernig við getum brugðist við þegar áföll eða sorg ber að dyrum.

1.Fyrstu viðbrögð – nöfn og símar

Ef tilkynning berst um slys, alvarleg veikindi eða dauðsfall á að láta **leikskólastjóra, deildarstjóra** og **áfallaráð** strax vita.

Áfallaráð:

Leikskólinn Arnarsmári s. **441 5300**

Brynja Björk Kristjánsdóttir Leikskólastjóri s.**555 1046 / 840 2670**

Hildur Kristín Helgadóttir Verkefnistjóri s. **554 4347 / 690 3432**

Hrönn Sigríður Steinsdóttir Deildarstjóri s. **554 6599 / 868 4430**

Félagsþjónusta Kópavogs / Barnavernd: s. **441 0000**

Neyðarlína 1 1 2 þegar slys ber að höndum.

Gefur samband við barnaverndaryfirvöld bæði að nóttu sem degi.

Leikskóladeild s. **441 0000**

Sigurlaug Bjarnadóttir s. **441 2855 / 861 5440**

Maríanna Einaradóttir s. **441 2857 / 892 1090**

Vigdís Guðmundsdóttir s. **441 2852**

Anna Karen Ásgeirsdóttir s. **441 2853 / 695 6945**

Almannatengill Kópavogs: Sigríður Björg Tómasdóttir s: **441 0000 / 821 7506**

Prestar í Digraneskirkju

Sr.Gunnar Sigurjónsson sóknarprestur s: **554 1620 /**

Bakvaktasími presta í Kópavogi s. **843 0444**

Heilsugæslan Hvammur s. **513 5850**

Áfallahjálp – Landspítalinn Fossvogi s. **543 1000**

Kvennaathvarfið sími: 561 1205 Barnahús sími: 5302500

Túlkþjónusta - Intercultural / Alþjóðasetur s. **517 9345 / 530 9300**

2. Áfallaáætlun – hlutverk áfallaráðs

Áfallaáætlun er unnin af áfallaráði undir stjórn leikskólastjóra og er endurskoðuð annað hvert ár og endurmetin eftir hvert áfall.

Áfallaráð er skipað: Leikskólastjóra og tveimur kennurum.

Hlutverk áfallaráðs er að vera kennurum og starfsfólki leikskólans til aðstoðar við að halda utan um þær aðgerðir sem fara í gang við áföll.

Þegar áfall verður í leikskólanum sem tengist barni, fjölskyldu þess, kennara/starfsmanni eða fjölskyldu hans með beinum hætti er mikilvægt að öll skilaboð berist strax til leikskólastjóra, staðgengils hans eða áfallaráðs.

Áfallaráð er bundið trúnaði

Leikskólastjóri eða áfallaráð leitar staðfestingar á andláti, slysi, veikindum eða öðrum ástæðum eftir ábyggilegum leiðum. Leikskólastjóri eða staðgengill hans kallar saman áfallaráð ef þurfa þykir. Áfallaráð skipuleggur með hvaða hætti skuli brugðist við og stjórnar aðgerðum. Mikilvægt er að öll viðbrögð og áætlanir séu settar fram af nærgætni og vel útskýrð.

Hvert atvik er sérstakt og ber að hafa það í huga þegar ráðstafanir eru gerðar.

Áfallaráð ákveður hver hefur hvaða hlutverk, þ.e. hver kemur skilaboðum áfram og með hvaða hætti. Þetta eru skilaboð og upplýsingar til barnanna og foreldra, einnig hver tekur við nýjum upplýsingum og hver gefur upplýsingar út á við, ef það er gert. Komi einhver sá atburður fyrir í leikskólanum sem að fjölmiðlar sækist eftir upplýsingum um er það eingöngu almannatengill Kópavogsbæjar sem gefur þær.

Leikskólastjóri leitar samráðs við leikskóladeild Menntasviðs Kópavogs s.s. leikskólaráðgjafa, sálfræðing, aðra leikskólastjóra, sóknarprest og starfsfólk heilsugæslunnar ef ástæða þykir til.

Þegar áfall eða sorg ber að dyrum þá er mikilvægt að viðkomandi hafi í huga að það sem skiptir mestu máli er:

Hlýtt hjarta, faðmlag, stór eyru og lítill munnur !

3. Nokkur dæmi um atvik í lífi fólks sem geta valdið áfalli

Skilnaður

- foreldra barna eða sambýlisfólks
- aðskilnaður systkina eða fóstursystkina
- hjá starfsmanni

Slys og afleiðingar þeirra

- barn í leikskólanum
- nákominn ættingi barns
- starfsmaður
- nákominn ættingi starfsmanns

Alvarleg veikindi

- barns
- nákomins ættingja barns
- starfsmanns
- nákominn ættingi starfsmanns

Dauðsfall

- barn í leikskólanum
- nákominn ættingi barns
- starfsmaður
- nákominn ættingi starfsmanns

Annað

- Félagslegar aðstæður sem leiða til aukins álags á heimili barns s.s. flutningar, vímuefnanotkun, atvinnuleysi, ofbeldi og misnotkun, niðurstöður úr þroskagreiningu, langavarandi fjarvera vegna sjúkdóma eða slysa.

4. Áfallahjálp

Áfallahjálp fyrir börn

- Notið opin, hreinskilin og einlæg tjáskipti.
- Barninu er greint frá staðreyndum um: Hvað hefur gerst - Hvernig það gerðist - Hvað muni gerast í framhaldinu.
- Sá fullorðni talar við barnið í samræmi við aldur þess og þroska. Útskýrir ekki of fræðilega fyrir barninu heldur notar einfaldara orðalag.
- Forðist huglægar útskýringar og notið ekki orð eins og svefn, ferð o.s.frv. í staðinn fyrir dauðann.
- Forðist að nota líkingamál, tala undir rós og /eða nota orðatiltæki.
- Leikskólinn er griðastaður barnsins og því mikilvægt að hafa allt í föstum skorðum og halda daglegu skipulagi.

Áfallahjálp fyrir starfsfólk

Áfallaráð leikskólans, kennarar og starfsmenn þurfa að vera vakandi fyrir líðan samstarfsmanna og leita sér aðstoðar ef þurfa þykir t.d. hjá presti, sálfræðingi eða heilbrigðisstarfsfólki.

Fólk af erlendum uppruna – leiðir og viðbrögð við áföllum

Fjölmeningarsetur veitir ráðgjöf og þar er starfandi upplýsingafulltrúi .- sími: 450 3090 og á heimasíðu www.mcc.is er hægt að finna nánari upplýsingar.

Á vef landlæknisembættisins er ritið **Meningarheimar mætast** á tölvutæku formi sem fjallar um ýmsa siði og venjur mismunandi trúarbragða, hægt er að nálgast bæklinginn hjá landlæknisembættinu:

<http://www.landlaeknir.is/servlet/file/store93/item1965/489.pdf>

Persónulegra er að hringja í foreldra þegar áfall á sér stað og mikilvægt er að samræma upplýsingagjöf

5. Börn og sorg

Algeng sorgarviðbrögð barna:

- Kvíði
- Svefntruflanir
- Leiði og söknuður
- Reiði eða annað atferli sem kallar á athygli
- Sektarkennd og sjálfsásakanir
- Erfiðleikar í skóla
- Líkamleg einkenni

(Sigurður Pálsson. Börn og sorg 1998:27)

Sorg barna er ekki eins samfelld og fullorðinna. Eftir fyrstu viðbrögðin, getur sorgin vitjað þeirra ítrekað við tiltekna aðstæður í lífinu, t.d. á merkisdögum og minningardögum og getur fylgt þeim með einum eða öðrum hætti til fullorðinsára. Börn virðast almennt dylja sorg sína fremur en fullorðnir. Sökum þess hve sorgin gengur nærri tilfinningalífi þeirra leitast þau oft við að beina huganum að einhverju skemmtilegu til þess að hlífa sér. Börn fela oft sorg sína, meðvitað eða ómeðvitað, til að hlífa fullorðnum syrgjendum í kringum sig og reyna þess í stað að geðjast þeim og gleðja.

Viðbrögð barna við missi eru mismunandi. Þau geta farið eftir aldri og persónuleika barnsins, tengslum við hinn látna, nánasta umhverfi barnsins og aðstæðum. Þegar barni er sagt frá dauðsfalli geta fyrstu viðbrögð þess verið ýmiskonar, sterkar tilfinningar brjótast svo út nokkru seinna.

Börn skynja dauðann út frá sínum eigin forsendum. Á ólíkum aldri og þroskaskeiðum hafa þau ólíkan skilning á því sem er að gerast í þeirra lífi.

Leita skal leiða til að hjálpa börnunum að vinna úr tilfinningum sínum t.d. í leik og sköpun

Börn undir 5 ára aldri

Þau skynja dauðann eins og svefn og eiga erfitt með að skilja að hinn látni getur ekki vaknað til lífsins að nýju. Sú útskýring að amma sé í kirkjugarðinum og á sama tíma hjá Jesú er þeim mjög ruglingsleg. Varast ber að nota orð eins og: Hann er farinn

eða hann er sofnaður svefninum langa, því ef einhver fer þá kemur hann aftur og við vöknum aftur eftir svefn.

Börn 6 – 8 ára

Þau skilja betur samhengið í lífinu frá upphafi til enda og vita að dauðinn er varanlegur og þess vegna mótmæla þau honum. Þeim finnst stundum sem hinn látni hafi svikið þau og bregðast við í samræmi við það, leynt og ljóst.

Sorgarferli

Fræðimenn hafa sett fram mismunandi kenningar um sorgarferlið.

Colin Mary Parkers, breskur geðlæknir, skiptir sorgarferlinu niður í fjögur tímabil:

1. Doði / lost, tilfinningaleysi og afneitun á staðreyndum missisins
2. Söknuður, afneitun og reiði
3. Upplausn, örvænting og vanmáttur
4. Enduruppbygging

Einstaklingurinn verður að fá útrás fyrir tilfinningar sínar og ljúka hverju tímabili fyrir sig. Þó er alltaf bakslög en þau verða ekki eins sársaukafull þegar lengra líður frá missinum. Misjafnt er hvað sorgarferlið er talið taka langan tíma en tvö ár er algengur tími.

**Vera minnug þess að sýna atburðinum virðingu
án þess að dvelja of lengi við áfallið**

6. Vinnulýsingar

Ef barn veikist

Markmiðið er:

- Að hlúa að barninu strax og veikindin uppgötvast.
- Að meta líðan barns og láta foreldra vita á rólegan og yfirvegaðan hátt

Lýsing/ skammtíma veikindi:

- Mikilvægt er ef barn veikist í leikskólanum að sjá til þess að það fái að hvíla sig á rólegum stað.
- Ef barnið er með hita er hringt í foreldra og þeir beðnir um að sækja barnið á leikskólann.
- Ef um smitandi sjúkdóm er að ræða skal það auglýst á upplýsingatöflum deilda þannig að aðrir foreldrar viti um sjúkdóminn.
- Stuðst er við *yfirlit yfir helstu smitsjúkdóma barna* og viðmið varðandi meðgöngu sjúkdóms, smithættu og hvenær barn má koma aftur í leikskólann.
<https://arnarsmari.kopavogur.is/library/Files/Yfirlit-yfir-helstu-smitsjukdoma-barna.pdf>

Lýsing/langtíma veikindi:

- Ef um langtímaveikindi er að ræða er það hlutverk deildastjóra í samvinnu við áfallaráð að skipuleggja samráð, upplýsingagjöf, teymisvinnu og fræðslu til starfsmanna og jafnvel annarra foreldra.
- **Ef barn fær ofnæmiskast þá er strax hringt í 1 1 2 og penninn notaður**
- Penninn er staðsettur í sjúkrakassa í leikfangasafni og á Engjasalerni og spjald með upplýsingum um barnið, mynd af því, símanúmerum foreldra og hverju barnið er með ofnæmi fyrir.
- Mikilvægt er að taka pennann með barninu þegar farið er í allar ferðir.
- **Eitrunarmiðstöð opin allan sólahringinn – 1 1 2 í gegnum neyðarlínuna.**

Slys á barni

Þarf:

- Að hlúa samstundis að barninu.
- Að koma í veg fyrir hræðslu og óöryggi.
- Að kennarar vinni saman og skipti með sér verkum.
- Að vinna hratt og örugglega.

Lýsing:

- Nauðsynlegt er að vanda fyrstu upplýsingar til foreldra. Ef um minna slys er að ræða er hringt í foreldra og þeir fara með barnið til læknis. Leita ber til heilsugæslustöðvarinnar sé þess kostur.
- Verði alvarlegt slys t.d. höfuðhögg eða einhver vafi er um alvarleika slyss, ber tafarlaust að hringja í **1 1 2**.
- Kennari fer með barn ef ekki næst í foreldra eða aðstandanda.
- Nauðsynlegt er að láta foreldra vita eins fljótt og auðið er. Mikilvægt er að tilkynna foreldrum slíkt með nærgætni og rétt að það sé í höndum leikskólastjóra eða deildarstjóra eða aðila í áfallaráði.
- Í öllum alvarlegum slysum á að kalla til lögreglu og fá gerða slysarannsóknarskýrslu. Þetta getur verið mikilvægt síðar meir ef slysið t.d. leiðir til örorku, eða málsóknar.
- Ef barn slasast er það skráð á s <https://skra.atvik.is/cp/5eedcd84-ddbc-4212-9fd7-d0edbae19ef7> – og afrit sett í skjalavörslu.
- Hafa skal meðferðis bráðaupplýsingar um barnið sem staðsettar eru í svarta kassa inni á skrifstofu leikskólastjóra.
- Börn eru slysatryggð í leikskólum Kópavogs og greiddur er kostnaður vegna slysa sem eiga sér stað í leikskólanum. Slysið þarf að skrá á
- Sjúkrakassar er í leikskólanum með nauðsynlegustu skyndihjálpargögnunum. Þeir eru staðsettir í leikfangasafni og á Engjasalerni.
- Ef barn slasast er mikilvægt að gefa því kost á að vinna úr reynslu sinni og funda með foreldrum, sjá vinnulýsingu.
- Ef barn kemur ekki strax í leikskólann fylgjast kennarar deilda með líðan barnsins.
- Kennarar leikskólans fara á slysavarnanámskeið reglulega.

Foreldraviðtal eftir slys á barni

Markmiðið er:

- Að upplýsa foreldra um slysið.
- Að kynna þær tryggingar sem barnið er með.
- Að kynna foreldrum endurskoðun á verkferlum og búnaði, ef við á.

Lýsing:

- Deildarstjóri, leikskólastjóri og eða áfallaráð útskýra fyrir foreldrum hvernig slysið hafi átt sér stað.
- Leikskólastjóri útskýrir þær tryggingar sem bærinn greiðir fyrir barnið.
- Börn eru tryggð fyrir hvers konar líkamstjóni og slysum sem verða á skólatíma/vistunartíma og á leið í og úr skóla. Mjög mikilvægt er að fylla út slysaskýrslu sem finna má á: <https://skra.atvik.is/cp/5eedcd84-ddbc-4212-9fd7-d0edbae19ef7>
- Fylla skal út skýrslu í samráði við foreldra og senda hana undirritaða og stimplaða af leikskólastjóra til VÍS. Þetta er sérstaklega mikilvægt þegar tanntjón verður þar sem oft getur liðið nokkur tími þar til í ljós kemur hve alvarlegt tjón hefur orðið.
- Allir reikningar verða að berast til VÍS sem sér um endurgreiðslu til foreldra.
- Kópavogsbær er ekki með tryggingar vegna tjóns á persónulegum munum barna á leikskólaaldri. Foreldrum er bent á sínar eigin heimilstryggingar.

Líkamlegt, andlegt og kynferðislegt ofbeldi á börnum

Markmiðið er:

- Að bregðast við af öryggi og festu.
- Að snúa sér til rétttra aðila með málið.

Lýsing:

- Í barnaverndarlögum, nr. 80/2012 í 17. grein, er kveðið á um tilkynningarskyldu vegna barna og ungmenna.
- „Hverjum, sem stöðu sinnar og starfa vegna hefur afskipti af málefnum barna og ungmenna og verður í starfa sínum var við að barn búi við óviðunandi uppeldisskilyrði, verði fyrir áreiti eða ofbeldi eða að barn stofni heilsu sinni og þroska í alvarlega hættu er skylt að gera barnaverndarnefnd viðvart.“
- Ef grunur vaknar hjá kennara um einhver ofangreind atriði ber kennara að tilkynna það leikskólastjóra, deildarstjóra eða áfallaráði. Mikilvægt er að kennari haldi ró sinni og hrósi barni fyrir hugrekki sitt að segja frá. Kennari þarf að spyrja barn opinna spurninga t.d. hvað er það, viltu segja mér meira og skrá niður atvikið.
- Leikskólastjóri skal leita ráðgjafar hjá Velferðarsviði Kópavogs. Ef leikskólastjóri metur aðstæður þannig, í samráði við félagsráðgjafa, að taka eigi málið í formlegt ferli er það gert með tilkynningu til barnaverndaryfirvalda.
- Foreldrar eru boðaðir á fund í leikskólann þar sem leikskólastjóri og deildarstjóri gera þeim grein fyrir aðstæðum. Foreldrum er sýnt afrit af tilkynningu sem sent verður barnaverndaryfirvöldum.
- Ef grunur leikur á að foreldrar eigi hlut að máli tilkynnir leikskólastjóri það barnaverndaryfirvalda Kópavogs tafarlaust.
- Menntasvið Kópavogs hefur sett sér verklagsreglur og forvarnarstefnu til verndar börnum vegna gruns um líkamlegt, andlegt og kynferðislegt ofbeldi.
- Verklagsreglurnar eru á deildum og á heimsíðu leikskólans.
- **Neyðarlínan 1-1-2 gefur samband við barnaverndaryfirvöld allan sólahringinn.**

Innri verklagsreglur leikskólans Arnarsmára varðandi hvernig eigi að bregðast við hvers kyns ofbeldi hvort sem það snýr að börnum eða starfsfólki.

Arnarsmári

- Í leikskólanum Arnarsmára er áfallaráð sem samanstendur af þremur starfsmönnum , leikskólastjóra, verkefnisstjóra/sérkennslustjóra og deildarstjóra.
- Áfallaráð ber ábyrgð á velferð allra þeirra sem eru í leikskólanum bæði barna og starfsfólks
- Í Arnarsmára eru skráð öll tilfelli og ferli þeirra sem upp koma <https://www.kopavogur.is/is/ibuar/velferd/velferd-barna>
- Hver og einn starfsmaður í leikskólanum undirritar skjal þess eðlis að fyllsta trúnaðar sé gætt um leið og viðkomandi hefur störf við leikskólann
- Á öllum fundum er miðað við að séu a.m.k. tveir úr áfallaráði og tveir sem tengjast því máli sem um er rætt
- Ef mál er þess eðlis að huga þurfi að sérstökum stuðningi við starfsmenn sér áfallaráð um að veita stuðning eða finna sérmenntað fagfólk ef svo ber við til að veita stuðning. (t.d. sálfræðing eða félagsráðgjafa)

Börn

- Ef upp koma mál varðandi börnin í leikskólanum er það í höndum áfallaráðs að fá aðstoð sérfræðinga ef þurfa þykir
- Áfallaráð metur og sér um að tryggja ráðgjöf/stuðning við barnahópin ef upp koma sérlega erfið mál
- Gæta þarf sérstaklega að samveru í barnahópnum milli brotþola og geranda og gerir áfallaráð áætlun í samvinnu við deildarstjóra viðkomandi deildar um skipulag hvernig haga skuli samverunni.

Forsjáraðili

- Áfallaráð sér um öll samskipti milli þeirra stofnana sem um ræðir í hverju tilviki fyrir sig sem og forsjáraðila. (Veit ekki um hvort það sé í höndum áfallaráðs að veita stuðning eða finna sérmenntað starfsfólk til forsjáraðila?)

Annað

- Áfallaráð sér um að stjórnendur frá menntasviði Kópavogsbæjar sé vel upplýst um stöðu tiltekinna mála í leikskólanum. Áfallaráð sér um að eftirfylgni við hvert mál sé fylgt eftir

Barn og skilnaður

Markmið er:

- Að koma til móts við barn og foreldra þess í skilnaðarmálum.

Lýsing:

- Kennarar þurfa að vera í stakk búnir til að koma til móts við breyttar þarfir barns.
- Vera vakandi yfir viðbrögðum barns við skilnað og gera sér grein fyrir áhrifum skilnaðar á barnið
- Kennarar taka ekki afstöðu til annars foreldris í skilnaðarmálum né taka þátt í skilnaði með foreldrum. Hagur barnsins skal hafður í huga og leikskólinn skal vera griðastaður barnsins þegar það upplifir skilnað foreldra.
- Brýna fyrir foreldrum að láta vita um breytingar á högum barnsins í framhaldi af skilnaði.

Barnið í kjölfar skilnaðar:

- Börn geta sýnt afturhvarf í þroska s.s. farið að sjúga fingur eða gera eitthvað annað sem þau voru hætt að gera. Börnin leita í öryggi og það sem þeim áður var tamt.
- Börn geta farið að eiga erfiðara með að skilja við foreldra þegar þau koma á leikskólann. Þau eru að upplifa að annað foreldrið sé flutt í burtu og verða jafnvel hrædd um að hitt yfirgefi sig líka.
- Barnið þarf að fá vissu fyrir því að það sé ekki ástæða skilnaðarins. Börnin kenna sér gjarna um þá stöðu sem upp er komin og geta fundið ýmsar ástæður sem þau tengja við skilnaðinn.

Bækur sem hægt er að lána foreldrum, þær eru geymdar í undirbúningsherbergi. Bækurnar eru skráðar og skrifað er við hver er með bók að láni hverju sinni. Þegar henni er svo skilað þá er merkt við aftur.

Deildastjóri þarf að afla sér upplýsinga hjá foreldrum um hver staða mála sé og hvernig barnið taki þessum breytingum. Kennarar leikskólans þurfa að vera vakandi yfir því hvort að barnið sýni einhverjar skapgerðarbreytingar s.s. fara til baka í þroska, leita eftir öryggi, aukinn hávaði og fyrirferð. Kennari þarf að koma til móts við þarfir barnsins. Leikurinn er mikilvæg leið til að vinna úr tilfinningum sínum.

Börn frá fæðingu til tveggja ára hafa ekki þroska til að gera sér grein fyrir aðstæðum. Mesta röskunin er þegar foreldrið á erfitt með að veita barninu tilfinningalegt öryggi sökum vanlíðan. Þegar foreldrarnir jafna sig tilfinningalega fer barninu að líða betur.

Ef barn týnist

Markmiðið er:

- Að finna barnið.
- Að allir viti hvað eigi að gera.

Lýsing:

- Fara strax að leita. Leita vel að barninu inni í leikskólanum, á leikskólalóðinni og í næsta nágrenni.
- Finna út hver sá barnið síðast og hvar.
- Hringja í foreldra finnist barnið ekki. Það kemur fyrir að foreldrar eða aðrir sem sækja barn gleyma að láta vita. Ef ekki næst í foreldra þá hringja í tengiliði yfir þá sem mega sækja barnið.
- Ef leikskólastjóra, aðstoðarleikskólastjóra og deildarstjóra deildar barnsins eru fjarverandi skal kalla þá út til leitar.
- Aðrar deildir senda starfsmenn til að hugsa um börn á deild barnsins á meðan leit stendur yfir.
- Hringja í alla þá sem barnið mögulega hefur getað farið til, vina eða ættingja.
- Finnist barnið ekki innan 30 mínútna skal óska eftir aðstoð lögreglu s. **444 1000** eða hringja í **1 1 2**.
- Ef barn týnist utan leikskólans, t.d. í vettvangsferðum, skal STRAX haft samband við lögreglu.
- Ef utanaðkomandi aðili finnur barnið og kemur því á leikskólann skal ávallt fá nafn, kennitölu og símanúmer viðkomandi og spyrja hann út í málsatvik.

Dauðsfall barns

Markmiðið er:

Að koma fram við foreldra, börnin í leikskólanum og samstarfsfólkið af hlýju, varfærni og umhyggju.
Að gera alla hluti af vandvirkni og yfirvegum.
Að skapa ró og festu.

Lýsing:

- Leikskólastjóri eða staðgengill leitar staðfestingar á andláti, kallar saman áfallaráð og tilkynnir deildarstjórum og leikskólafulltrúa um andlátið.

- Deildarstjórar láta kennara deildanna vita og fulltrúi úr áfallaráði lætur annað starfsfólk vita s.s. í eldhúsi, í sérkennslu, í hlutastarfi og kennara sem eru fjarverandi þann dag.
- Áfallaráð og leikskólastjóri fara yfir það sem gera þarf áður en börn og kennarar mæta í leikskólann fyrsta daginn eftir áfallið. Bera skal aðgerðir leikskólans undir aðstandendur og hafa þá með í ráðum frá upphafi.
- Foreldrum barnanna á deildinni er tilkynnt um andlátíð símleiðis svo fljótt sem auðið er og foreldrum annarra barna með tölvupósti.
- Deildarstjóri ræðir andlátíð við börnin á deildinni og eru foreldrar upplýstir um það áður. Viðbrögð barnanna geta verið margvísleg, því er mikilvægt að deildarstjóri fái aðstoð frá áfallaráði eða frá öðru samstarfsfólki.
- Leita skal eftir aðstoð sérfræðinga eða sóknarprests fyrir starfmenn, börn og foreldra annarra barna. Haldin er kyrrðarstund.
- Kennarar deildarinnar vinna með börnunum t.d. les sögu eða ljóð. Börnin teikna mynd í minningu barnsins. Setja mynd af barninu í ramma á fallegan stað á deild barnsins og blóm í vasa.
- Börn í áfalli – reynt er að hafa rólegt og hafa þau í minni hópum með því gefum við börnunum. tækifæri á að tjá sig.
- Leikskólastjóri eða staðgengill ásamt deildarstjóra og sálfræðingi skipuleggja næstu daga og fundinn er tengiliður við fjölskylduna t.d. foreldrar annarra barna, vinur eða einhver sem þekkir fjölskylduna vel.
- Búið er til myndaalbúm með myndum af barninu (ca. 10 -15. myndir) og það afhent fjölskyldunni þegar hentar.
- Ræða við foreldra barna á deildinni um viðbrögð barnanna heima.
- Við fráfall barns hittast kennarar þeirrar deildar á fundi á hverjum morgni fram yfir jarðaför eða lengur ef þurfa þykir til að samræma aðgerðir og ákveða næstu skref. - Panta krans eða blóm frá börnum og kennurum/ starfsfólki leikskólans. - Skrifa minningargrein og senda hana á Morgunblaðið.
- Taka ákvörðun um hverjir fara í jarðaför barnsins.
- Jarðarfaradaginn er flaggað í háfa stöng á leikskólanum og dreginn í fulla stöng að athöfn lokinni.
- Lokun vegna jarðarfarar er metin í hverju tilfelli fyrir sig.

Veikindi/slys aðstandanda barns

Markmiðið er:

- Að hlúa að og veita barni og fjölskyldu þess stuðning.
- Að gefa barninu tækifæri á að tjá líðan sína og tilfinningar á margvíslegan hátt.
- Að fylgjast með líðan og tilfinningum barns og skapa ró og festu og muna að vera í samráði við fjölskyldu barnsins.

Lýsing:

- Finna tengilið við fjölskylduna sem upplýsir leikskólann um veikindi/slys og/eða bata aðstandanda. Einnig er mikilvægt að fá upplýsingar um hvað barninu hefur verið sagt um veikindin/slysið.
- Kennarar látnir vita svo að breytt hegðun barnsins komi ekki á óvart.
- Kennarar þurfa að reyna að lesa líðan barnsins.
- Vera tilbúnir að hlusta á barnið.
- Veita barninu hlýju og skilning.
- Reynt að hafa rólegt í kringum barnið t.d. fáir inni, farið í gönguferð með barnið í litlum hópi og því gefin kostur á að tjá sig á margvíslegan hátt.
- Vera í góðu sambandi við fjölskylduna og hafa heiðarleg og opin samskipti.
- Taka mið að þroska barnsins þegar skýringar eru gefnar.
- Forðast að vera með flóknar útskýringar og leiðréttá misskilning hjá barninu.
- Leyfa spurningar og samtöl.
- Senda myndir og kveðjur til veiks foreldris af barninu í leik og starfi

Dauðsfall aðstandanda barns

Markmiðið er :

- Að koma fram við alla sem málið varðar af hlýju, varfærni og umhyggju.
- Að gera alla hluti af vandvirkni, yfirvegun og skapa ró og festu.
- Að gefa barninu tækifæri á að tjá líðan sína og tilfinningar á margvíslegan hátt.
- Að fylgjast með líðan og tilfinningum barns og barnahópsins.
- Hvert atvik er sérstakt og ber að hafa það í huga þegar ráðstafanir eru gerðar og ávallt skal vera í samráði við fjölskyldu barnsins.

Lýsing:

- Leikskólastjóri eða staðgengill leitar staðfestingar á andláti, kallar saman áfallaráð ef það á við, tilkynnir um andlátið og metið er hverju sinni hverjum tilkynningin berst.

- Leikskólastjóri eða staðgengill ásamt áfallaráði skipuleggja næstu daga. Meðal annars hvernig taka skuli á móti barni þegar það kemur aftur í skólann og hvernig áframhaldandi vinnu skuli háttað.
- Fundinn er tengiliður við fjölskylduna sem upplýsir leikskólann um gang mála ef með þarf.
- Deildarstjóri ræðir við foreldri / tengilið og kannar hvernig dauðsfallið hefur verið útskýrt fyrir barninu, þannig að leikskólinn verði í samhljómi við forráðamenn barnsins.
- Foreldum annarra barna er tilkynnt andlátíð í síma eða í tölvupósti í samráði við forráðamenn.
- Mikilvægt er að kennarar deildar ræði við foreldra barna á deildinni um líðan barna sinna næstu daga.
- Deildarstjóri / leikskólastjóri ræðir andlátíð við börnin á deildinni ef hann metur það svo að ræða þurfi við börnin (allt eftir aldri barnanna). Viðbrögð barnanna geta verið margvísleg, því er mikilvægt að deildarstjóri fái aðstoð frá áfallaráði eða frá öðru samstarfsfólki.
- Kennarar deildarinnar vinna með barni / börnunum les t.d. sögu, og/eða heldur kyrrðarstund. Börnin á deildinni útbúa samúðarkort / blóm, gjöf sem komið er til viðkomandi barns með samúðarkveðjum frá leikskólanum. Það getur verið mismunandi hvernig samúðarkortið berst til barnsins, allt eftir hversu náíð barnið var þeim látna.
- Reynt að hafa rólegt í kringum barnið t.d. fáir inni, farið í gönguferð með barnið í litlum hópi og því gefið kostur á því að teikna eða ræða atburðinn.
- Ef foreldri barns eða systkini fellur frá fer ákveðinn hópur starfsmanna og leikskólastjóri í jarðaförina. (Þetta er metið hverju sinni)
- Ef barn missir t.d. ömmu/afa eða aðra aðstandendur fær það samúðarkort frá leikskólanum.
- Ef barn missir foreldri eða systkini skal leikskólastjóri og deildastjóri heimsækja barnið og fjölskylduna fyrir jarðarfarardag og færa þeim samúðargjöf/kveðju frá börnum og starfsfólki.
- Votta aðstandendum og barni samúð sína þegar komið er til baka í leikskólann.

Veikindi/slys kennara/starfsmanns

Markmiðið er:

- Að hlúa samstundis að kennara/starfsmanni.
- Að kennarar vinni saman og skipti með sér verkum.
- Að vinna hratt og örugglega.

Lýsing:

Kalla saman áfallaráð og fá utanaðkomandi aðstoð ef þess er þörf. Nauðsynlegt er að vanda fyrstu upplýsingar til kennara/starfsmanna og leikskólafulltrúa. Hafa tengilið við fjölskylduna ef um alvarlegt veikindi eða slys er að ræða.

- Ef um langvarandi veikindi er að ræða hjá kennara/starfsmanni þá er mikilvægt að sýna honum skilning og fylgjast með líðan hans. Mikilvægt að leikskólastjóri/ deildastjóri hverrar deildar verði í sambandi við kennara/starfsmann og miðli upplýsingum í samráði við hinn veika starfsmann.
- Verði alvarlegt slys eða veikindi í leikskólanum eða einhver vafi er á, ber tafarlaust að hringja í **1 1 2** og fara með starfsmann á sjúkrahús. Hafa skal meðferðis **bráðaupplýsingar um starfsmann** sem staðsettar eru í svörtu boxi inni á skrifborði leikskólastjóra. Nauðsynlegt er að láta aðstandanda vita – sjá símanúmer í **bráðaupplýsingum kennara/starfsmanna**.
- Í öllum alvarlegum slysum á að kalla til lögreglu og fá gerða slysarannsóknarskýrslu. Þetta getur verið mikilvægt síðar meir ef slysið t.d. leiðir til örorku, eða málsóknar.
- Slysið er skráð inn á <https://skra.atvik.is/cp/5eedcd84-ddbc-4212-9fd7-d0edbae19ef7> . Tilkynna vinnueftirlitinu um slysið innan sólarhrings frá slysi. https://www.vinnueftirlit.is/media/eydublod/tilkynning_um_vinnuslys.pdf
- Tilkynna slysið til Sjúkratrygginga Íslands eins fljótt og auðið er <http://www.sjukra.is/media/slys/Eydublad-tilkynning-um-slys-onnur-en-sjoslys.doc>
- Starfsmenn eru slysatryggðir í leikskólum Kópavogs og til og frá vinnu. Greiddur er kostnaður vegna slysa sem eiga sér stað í leikskólanum.
- Vera vakandi yfir líðan kennara/starfsmanns þegar hann kemur til vinnu.

Sjúkrakassar eru í leikskólanum með nauðsynlegustu skyndihjálpargögnunum. Þeir eru staðsettir í leikfangasafni og á Engja salerni.

Veikindi/slys aðstandanda kennara/starfsmanns

Markmiðið er:

- Að koma fram við alla sem málið varðar af hlýju og varfærni.

- Að koma til skila samúð og hluttekningu.
- Að skapa ró og festu í leikskólanum.

Lýsing:

- Leikskólastjóri eða staðgengill leitar staðfestingar á slysi eða veikindum, kallar saman áfallaráð ef við á, tilkynnir kennurum/starfsmönnum um atburðinn og ákveðin eru næstu skref.
- Vera í góðu sambandi við kennara/starfsmann og bjóða fram aðstoð.
- Finna tengilið við fjölskylduna ef um alvarlegt tilfelli er að ræða og kennari/starfsmaður gæti átt erfitt með að vera í sambandi við vinnustað.
- Vera vakandi fyrir líðan kennara/starfsmanns þegar hann kemur til vinnu.
- Vera minnug þess að kennari/starfsmaður í sorg þarf á okkur að halda , sjá t.d. bækling Nýrrar dögunar, Sorg og sorgarviðbrögð sem eru aðgengilegir í undirbúningsherbergi.

Dauðsfall kennara/starfsmanns

Markmiðið er:

- Að koma fram við alla sem málið varðar af hlýju og varfærni.
- Að koma til skila samúð og hluttekningu.
- Að skapa ró og festu í leikskólanum.

Lýsing:

- Leikskólastjóri eða staðgengill leitar staðfestingar á andláti, kallar saman áfallaráð og tilkynnir kennurum/starfsmönnum og leikskólafulltrúa um látið.
- Leita skal eftir aðstoð og hjálpar sérfræðinga og/eða sóknarprests sem aðstoðar okkur við næstu skef.
- Kennurum/starfsmönnum er boðið upp á áfallahjálp.
- Votta aðstandendum samúð, valin er tengiliður við fjölskylduna í hópi kennara/starfsmanna.
- Tilkynna foreldrum barna á þeirri deild sem kennari starfaði á, um látið símleiðis.
- Tilkynna öðrum foreldrum látið símleiðis.
- Ef andlát kennara/starfsmanns ber að í leikskólanum er hringt í **1 1 2**.
- Símanúmer aðstandanda kennara/starfsmanna eru í möppu sem merkt er **Bráðaupplýsingar starfsmanna og er geymd á skrifstofu leikskólastjóra**.
- Hringja skal í foreldra og tilkynna þeim látið og óska eftir að foreldrar sæki börn sín. Muna að samræma það sem sagt er við foreldra því foreldrar eru mikilvægir hlekkir að styðja við börnin.
- Haldin er kyrrðarstund í leikskólanum, við fyrsta tækifæri, þar sem kennara/starfsmanns er minnst.
- Vera vakandi fyrir viðbrögðum barna, kennara/starfsmanna og foreldra.
- Upplýsa foreldra um gang mála og bjóða þeim að vera með t.d. í kyrrðarstund.
- Lokun vegna jarðarfara er metin í hverju tilviki fyrir sig.
- Panta blóm eða krans frá kennurum/starfsmönnum, börnum og foreldrum.
- Skrifna minningargrein og senda hana í Morgunblaðið.
- Flagga í hálfra stöng á jarðarfara degi og í heila stöng að jarðarför lokinni.

Dauðsfall aðstandanda kennara/starfsmanns

Maki, barn, foreldrar, tengdaforeldrar, systkini

Markmiðið er:

- Að koma fram við alla sem málið varðar af hlýju og varfærni.
- Að koma til skila samúð og hluttekningu.
- Að skapa ró og festu í leikskólanum.

Lýsing:

- Leikskólastjóri eða staðgengill leitar staðfestingar á andláti, kallar saman áfallaráð og tilkynnir kennurum/starfsmönnum og leikskólafulltrúa um látið.
- Leita skal eftir aðstoð og hjálpar sérfræðinga og/eða sóknarprests eftir því sem við á sem aðstoðar okkur við næstu skef, ef þörf er á.
- Kennurum/starfsmönnum sem þess óska er boðið upp á áfallahjálp.
- Votta kennara/starfsmanni samúð, valinn er tengiliður við kennara/starfsmann eða ættingja hans úr hópi kennara/starfsmanna. Mikilvægt er að hafa kennara/starfsmann með í ráðum eins mikið og kostur er.
- Færa kennara/starfsmanni kort, blóm, eða skreytingu frá samstarfsfélögum og börnum.
- Upplýsa foreldra um atvikið, í samráði við kennara/starfsmann ef við metum það svo .
- Ákveðið er hverjir fara í jarðaförina.
- Flagga í hálfu stöng - hvert tilvik metið fyrir sig.
- Vera vakandi fyrir líðan kennara/starfsmanns þegar hann kemur í vinnuna.
- Vera minnug þess að kennari/starfsmaður í sorg þarf á okkur að halda, sjá bækling Nýrrar dögunar, Sorg og sorgarviðbrögð sem er aðgengilegt í undirbúningsherbergi.

7. Stöðluð bréf til foreldra

(Tillaga)

Kæru foreldrar

Sá sorglegi atburður gerðist sl. fimmtudag að xxxxx faðir xxxxx á (heiti deildar) og xxxxx á (heiti deildar) lést eftir erfið veikindi.

Mér finnst mikilvægt að aðstandendur barnanna í leikskólanum fái vitneskju um atburðinn.

Vegna ungs aldurs barnanna á deildunum (heiti deilda) hyggjumst við ekki tilkynna þeim um andlátíð.

Kær kveðja

Leikskólastjóri
Leikskólinn XXXX

Samræmdur texti þegar hringt er til foreldra v/andláts foreldris barns.

Leikskólastjóri/aðstoðarleikskólastjóri/deildarstjóri, xxxxx hringdi í foreldra elstu barnanna.

Mig langaði til að tilkynna ykkur að sá sorglegi atburður gerðist síðastliðinn fimmtudaginn (30. janúar) að xxxxx pabbi xxxxx á (heiti deildar) lést eftir erfið veikindi.

Við ætlum að ræða við börnin í XXX stund á morgun. Því væri það gott að þið segðuð barninu ykkar frá þessu heima.

Verið vakandi yfir líðan barnsins næstu daga og ekki hika við að hafa samband ef upp koma spurningar.

Orsök andlátsins – samræma upplýsingar

Leikskólinn xxxxx
Mánudagur 19. mars 2001

Kæru foreldrar

Sá sorglegi atburður gerðist laugardaginn 17. mars að xxxxxxxxxxxxxxxx
faðir xxxxxxxxxxx á (heiti deildar) lést eftir veikindi.

Mér finnst mikilvægt að aðstandendur barnanna á deildinni fái vitneskju
um atbuðinn.

Vegna ungs aldurs barnanna á deildinni hyggjumst við ekki tilkynna þeim um
andlátíð.

Kveðja

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Leikskólastjóri

Leikskólinn xxxxxx

Mánudagur 24. apríl 2005

Kæru foreldrar

Sá sorglegi atburður gerðist aðfaranótt föstudagsins 21. apríl að xxxxxxxx móðir
xxxxxxxx á (heiti deildar) lést eftir aðgerð. Mér finnst mikilvægt að aðstandendur
barna á deildinni fái vitneskju um atburðinn og hvernig við hér í leikskólanum munum
bregðast við. Á morgun þriðjudaginn 25. apríl munu undirrituð tilkynna og ræða við
börnin á (heiti deildar)

Sr. XXXXXXXXX mun koma til okkar og tala við okkur.

Kveðja,

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

8. Bækur og heimildir um sorg og sorgarviðbrögð:

Áfallaáætlun fyrir	Hanna María Ásgrímsdóttir (2009)
Leikskólann Dal	
Börn og sorg	Sr. Sigurður Pálsson (1998)
Börn og skilnaður	Benedikt Jóhannsson (2004)
Hvað nú	Hallfríður Ingimundardóttir
Von	Sr. Bragi Skúlason
Sorg barna	Sr. Bragi Skúlason (1994)
Af hverju afi:	Sr. Sigurbjörn Einarsson (2004)
Til þín sem átt um sárt að binda	Sr. Karl Sigurbjörnsson (1995)
Það má ekki vera satt	Guðrún Alda Harðardóttir / Halla Sólveig (1997)
Þegar foreldri fær krabbamein	Wendy S. Harpham Karl Emil Gunnarsson þýðir (2014)
Sumarlandið	Eyvind Skeie (ísl. þýðing: Sigurður Pálsson (1995))
Hver er tilgangurinn?	Norman Warren Oslo (1986) Sr. Hreinn Hákonarson þýddi (1999)
Makalaust líf	Anna Ingólfssdóttir, Guðfinna Eydal og Jóna Hrönn Bolladóttir (2012)

Bæklingur um börn og áföll: https://www.raudikrossinn.is/media/baeklingar/adstod_vid_born_nov06.pdf

Bráðaupplýsingar um barn

Nafn:		
Heimilisfang:		
Kennitala:		
Þekktir sjúkdómar:		
Ofnæmi:(Matur,lyf,gróður,dýr)		
Tekur barnið lyf að staðaldri:		
Nafn forráðamanns:		
Kt:		
Vinnustaður/deild/heimilsf:		
h.s.	/gsm.	/v.s.
Nafn forráðamanns:		
Kt:		
Vinnustaður/deild:		
h.s.	/gsm.	/v.s.
Bakhjarl:	Tengsl við barnið:	
Kt:		
Vinnustaður/deild:		
h.s.	/gsm.	/v.s.

Bakhjarl:	Tengsl við barnið:	
Kt:		
Vinnustaður/deild:		
h.s.	/gsm.	/v.s.
Túlkapjónusta? Hvað tungumál tala foreldrar?		

Bráðaupplýsingar starfsmanns

Nafn:
Kennitala:
Heimilsfang:
Þekktir sjúkdómar:
Ofnæmi:

Tengiliðir við starfsmann x 2:

Nafn:	/tengsl.
Kennitala:	
Heimilsfang:	
Vinnustaður/deild:	
h.s.	/gsm. /v.s